БІЛОШКІРА ЛІ ВАН

— Сонце вже сідає, Каніме, і спека зійшла, — так сказала Лі Ван до чоловіка, що спав, загорнувшися з головою в укривало з білячих шкурок. Вона будила його тихенько, ніби вагалася, знаючи, що конче треба розбудити, і водночас боячись, що він прокинеться. Вона боялася свого рослого чоловіка, такого відмінного від усіх чоловіків, яких вона бачила досі.

Оленина зашкварчала на вогні. Лі Ван відсунула сковороду вбік і озирнулась на двох гудзонівських собак. Вони стежили за кожним її рухом, і з пожадливості слина текла у них з червоних язиків. Величезні кудлачі лежали з завітряного боку. Дим обвівав їх і боронив од хмари комарів. Лі Ван зазирнула з кручі в долину, туди, де збутнілий Клондайк бурхливим потоком мчав у міжгір'ї. Один пес використав нагоду, підповз до сковороди і вправно, як кіт, скинув лапою на землю шматок м'яса. Лі Ван краєчком ока зловила цей рух, і собака, клацнувши зубами, з гарчанням відскочив назад, діставши полінякою по носі.

— Не вийшло, Оло! — засміялась вона, підіймаючи м'ясо й не спускаючи з собаки очей. — Ти вічно голодний, і твій ніс завжди призводить тебе до біди.

Другий пес приєднався до Оло, і вони обоє стояли й задирливо дивились на жінку. Шерсть на спині і загривку настовбурчилась, тонкі губи кривились і бралися огидними зморшками, відкриваючи хижі, загрозливі ікла; навіть носи їм поморщились і тремтіли. Собаки гарчали, як вовки. З вовчою ненавистю і злістю вони були ладні кинутись на жінку і звалити її з ніг.

— І ти, Ваш, також? Такий же норовистий, як і твій господар… хочеш покусати руку, що тебе годує… Чого лізеш? Ось, діставай своє! Отак!..

З цим вигуком вона шпурнула в них полінякою. Собаки відхилилися, проте не відступили. Відбігши кожен в інший бік, вони поприпадали до землі і з гарчанням підповзали до неї. Лі Ван звикла боротися за панування над вовкодавами ще звідтоді, як малим дівчатком стала на ноги і, перехитуючись, ходила між паками шкур по намету, і тому знала, що наближається небезпечний момент.

Ваш спинився, і всі його м'язи напружились, щоб стрибнути. Оло підповзав ближче, звідки можна було напасти.

Лі Ван узяла дві головешки за обсмалені кінці і приготувалась до бою. Оло спинився, але Ваш стрибнув. Її вогненна зброя зустріла його ще в повітрі. Пролунало верескливе скавучання й запахло смаленим м'ясом та шерстю. Собака став качатися в багнюці, а Лі Ван встромила йому в пащеку обгоріле поліно. Скажено клацнувши зубами з болю, Ваш відскочив від неї і з дикого переляку чимдуж кинувся тікати. Оло й собі почав відступати, коли Лі Ван нагадала йому, хто тут господар, почастувавши важким поліном по спині. Під цілою зливою головешок собаки відступили аж на кінець табору, посідали і стали скиглити й скавучати, зализуючи рани.

Лі Ван здмухала з м'яса попіл і сіла. Серце її билося спокійно, подія відійшла в минуле. У її житті таке траплялось кожного дня. Під час цієї сутички з собаками Канім навіть не поворухнувся, а все солодко хропів.

— Уставай, Каніме, — покликала вона, — денна спека зійшла, і дорога чекає нас.

Укривало з білячих шкурок заворушилося. Висунулась бронзова рука і відкинула його. Чоловікові повіки піднялися й знов зімкнулися.

"У нього був важкий клунок, — подумала вона. — І він утомився від ранкового переходу".

Комар укусив її за шию. Вона змастила незахищене місце мокрою глиною з грудки, що була в неї завжди напохваті. Уранці, видираючись на перевал серед цілої хмари комарів, чоловік і жінка мастили себе липкою глиною, яка висихала на сонці і вкривала їм обличчя глиняною маскою. Ці маски репались від руху м'язів на обличчі, їх треба було відновлювати, і через те шар глини був неоднаковий і нерівний на вигляд.

Лі Ван обережно, але наполегливо трясла чоловіка, аж доки він зовсім прочумався й сів. Перший його погляд був на сонце, і, тільки перевіривши час за цим небесним хронометром, він сів коло вогнища і заходився пожадливо нищити м'ясо. Це був високий індіянин, зростом повних шість футів, широкоплечий, з добрячими м'язами. У проникливому погляді очей у нього було більше розуму, ніж звичайно в людей його раси. Риси його обличчя казали про сильну, незламну волю, і воля ця разом із первісною суворістю засвідчували природжене заповзяття в змаганні до будь-якої мети і здатність бути люто жорстоким у разі якоїсь перешкоди.

— Завтра, Лі Ван, матимемо бенкет, — він гарненько висмоктав мозок із кістки і шпурнув її собакам. — Завтра будуть у нас млинці з яблуками, смажені на свинячому салі, і цукор… а це ще смачніше.

— Млин-ці? — перепитала вона зацікавлено, наче пережовуючи незнайоме слово.

— Еге ж, — відповів Канім зверхньо. — Я навчу тебе, як готувати нові страви. Ти, звісно, не знаєш про що я кажу, та й багато чого ти ще не знаєш. Ти все своє життя жила собі в глухому закутку землі і нічого не тямиш. Але я, — він випростався і гордо подививсь на неї, — я — великий мандрівник, я бував по всіх усюдах, навіть серед білих людей, і знаю, як вони живуть і як живуть багато інших народів. Я не дерево, щоб завжди стояти на одному місці і не знати, що робиться за сусіднім пагорком. Я — Канім-Човен!.. Я такий, щоб іти, куди хочу, мандрувати по всіх місцях і вивчати світ уздовж і впоперек.

Вона покірно схилила голову.

— Це правда. Все своє життя я їла рибу, м'ясо, ягоди і жила в глухому закутку землі. Я ніколи не думала, що світ такий великий, доки ти не викрав мене у мого плем'я і доки я не стала варити тобі їсти і дбати про тебе під час наших нескінченних мандрівок. — Вона підвела на нього очі. — Скажи мені, Каніме, чи шлях наш прийде колись до кінця?

— Ніколи, — відповів він. — Мій шлях як світ, — він не має кінця. Мій шлях і є світ, і я ходжу по ньому з того часу, як ноги почали носити мене, і ходитиму, аж доки помру. Мій батько й мати, може, вже повмирали, бо я давно їх бачив, але мені однаково. Моє плем'я таке саме, як і твоє. Воно завжди сидить на одному місці, — далеко відси, — але мені немає ніякого діла до мого плем'я, бо я Канім-Човен.

— А я, Лі Ван, хоч я так стомилась, також повинна ходити з тобою, доки помру?

— Ти, Лі Ван, моя жінка, а жінка йде слідом за своїм чоловіком, хоч куди б він пішов, — такий закон. А коли б такого закону не було, то це стало б законом Каніма, бо він сам настановлює закони собі й усім своїм.

Вона знову схилила голову, бо знала один лише закон: чоловік — господар жінчин.

— Не поспішай, — спинив її Канім, коли вона стала вкладати в мішок нужденне таборове причандалля. — Сонце ще гаряче, але дорога спускається в долину, і йти буде легко.

Жінка покірно облишила роботу й сіла. Канім уважно подивився на неї.

— Ти ніколи не сідаєш навпочіпки, як інші жінки. Чому це? — спитав він.

— Бо так незручно, — відповіла вона, — так я більше втомлююсь і ніколи не можу відпочити.

— А чому, коли ти йдеш, то ставиш ступні не прямо, а навскіс?

— Не знаю. Мабуть, у мене ноги не такі, як у інших жінок.

В очах Каніма промайнуло задоволення, але він нічим не виявив його.

— У тебе волосся чорне, як у всіх жінок, але ти завважувала, що воно тонше й м'якше, ніж у інших?

— Завважувала, — відповіла вона коротко, незадоволена таким холодним розглядом її вад.

— Ось уже минув цілий рік, як я забрав тебе від твого народу, а ти й досі така сама соромлива і так само боїшся мене, як тоді, коли я вперше поглянув на тебе. Скажи, чому це?

Лі Ван похитала головою:

— Я боюся тебе, Каніме, бо ти великий і такий чудний. Потім… ще перш ніж ти глянув на мене, я боялася молодих хлопців… Я не знаю… я не можу сказати… мені здавалося, немов я не для них, немов…

— Немов? — нетерпляче спитав він.

— Немов вони не такого роду, як я.

— Не такого роду? — повільно промовив він. — Якого ж ти роду?

— Не знаю. Я… — вона розгублено похитала головою. — Я не можу сказати словами те, що я почуваю. Я завжди була якась чудна. Я не

подібна до інших дівчат, що хитрощами приваблюють хлопців. Я ніколи така не була. Мені здавалось, що так не годиться, що так дуже погано робити.

— А що ти найперше пам'ятаєш із свого життя? — несподівано спитав Канім.

— Пау-Ва-Кан, мою матір.

— І нічого більше до цього?

— Нічого більше.

Канім не відривав своїх очей від неї, ніби хотів дошукатися чогось у її душі, і помітив, що вона вагається.

— Подумай гарненько, подумай, Лі Ван, — суворо сказав він.

Вона щось пробурмотіла, в очах видно було благання, але його воля підкорила її і вирвала з уст слова.

— Це були тільки сни, Каніме, погані сни дитинства, тіні того, що ніколи не існувало. Невиразні привиди, як у собак, коли вони сплять, згорнувшись проти сонця, і виють уві сні.

— Розкажи мені про те, що було раніше за твою матір, Пау-Ва-Кан, — наказав він.

— Це тільки напівзабуті спогади, — все не важилась вона. — Дитиною я бачила сни з розплющеними очима, серед білого дня. Коли я розповідала, які я чудні речі бачу, то з мене сміялися, а діти лякались мене й утікали. Я пробувала розмовляти про це з матір'ю, Пау-Ва-Кан, але вона лаяла мене, казала, що це зле, і навіть била мене. Я думала, —

це в мене хвороба, щось ніби чорна неміч, яка прикидається старим людям… Коли я виросла, сни мої минули… Тепер — я не можу згадати… — вона розгублено притиснула руку до чола —… вони десь тут, але я не можу піймати їх, і тільки…

— Тільки… — повторив Канім, силкуючись допомогти їй.

— Тільки одну річ я пам'ятаю. Але ти будеш сміятися, скажеш, це дурниця, такого не буває.

— Ні, Лі Ван. Сни — завжди сни. Вони можуть бути туманними спогадами про інші життя, якими ми жили. Я колись був лосем. Я твердо вірю, що я був колись ним, коли згадаю, що я бачив і чув у своїх снах.

Тривога його все зростала, і, хоч як силкуючись, він не міг цього приховати. Але Лі Ван нічого не помічала, шукаючи слів змалювати той сон, що вона колись бачила.

— Я бачу втоптаний сніг між деревами, — почала вона, — і слід людини, що ледве повзе на руках і ногах.

Я бачу й саму людину в снігу, і мені здається, що я зовсім близько від неї. Вона не подібна до справжніх людей, бо на обличчі в неї росте волосся, багато волосся, — воно таке саме, як і на голові, жовте, як літнє хутро в ласички. Очі цієї людини заплющені, але часом вона розплющує їх і чогось шукає навколо себе. Вони сині, як небо, а коли зазирають мені в очі, то перестають шукати. Рука рухається помалу-помалу, неначе знесилена, і я почуваю…

— Ну? — хрипко прошепотів Канім. — Ти відчуваєш…

— Ні-ні!.. — хапливо крикнула вона. — Я нічого не відчуваю. Хіба я сказала "відчуваю"? Я не це мала на увазі. Не може бути, щоб я це мала на увазі. Я бачила, тільки бачила, і все, що я бачила, — була людина на

снігу з синіми, як небо, очима, і з волоссям, як шерсть у ласички. Я бачила це багато разів, і завжди ту саму людину в снігу.

— А себе ти бачила коли-небудь? — спитав він, нахилившись уперед і напружено вдивляючись їй в очі. — Чи бачила ти коли-небудь себе поряд з людиною на снігу?

— Як же я могла себе бачити? Хіба ж я не жива?

У нього одразу послабли напружені м'язи. Він одхилився назад, щоб вона не спостерегла збудженості й задоволення в його очах.

— Я поясню тобі, Лі Ван, — промовив він рішучим тоном. — У якомусь попередньому житті ти була пташкою, маленькою пташинкою, і ти все це бачила, і в тебе збереглися спогади про це. Тут нічого немає дивного. Я колись був лосем, а батько мого батька після смерті став ведмедем, — це казав шаман, а шамани ж ніколи не брешуть. Так Шляхом Богів ми йдемо від життя до життя, і тільки боги знають усе і розуміють, що до чого. Сни і тіні снів — це тільки наші спогади й нічого більше. І коли собака спить проти сонця і скавучить уві сні — він також бачить те, що було колись у минулому. Ось Баш, безперечно, був колись вояком. Я твердо переконаний, що він був вояком.

Канім кинув собаці кістку і звівся на ноги.

— Час уже, рушаймо. Сонце ще, правда, припікає, але холодніше вже не буде.

— А ці білі люди, які вони? — відважилась спитати Лі Ван.

— Такі самі, як ти і я, — пояснив він, — тільки шкіра не така темна. Ти побачиш їх перше, ніж день звечоріє.

Канім прив'язав хутряну ковдру до свого півторастафунтового клунка, вимастив лице мокрою глиною і так сидів, поки Лі Ван навантажувала собак. Оло відразу втихомирився, побачивши дрючка у неї в руках, і покірно, без ніяких вибриків, дався накласти на себе сорок з лишком фунтів. А Ваш обурився й оскаженів. Він не міг стриматись і гарчав та скиглив, коли вона прив'язувала йому на спину пакунок і затягала його ременем. Він наїжував шерсть, скалив зуби, і вся його злостива вдача виявлялася в поглядах, що він їх кидав на неї весь час.

— Хіба я не казав, що він був колись великим вояком? — засміявся Канім. — Це хутро піде за добру ціну, — сказав він, поправляючи головний ремінь і підіймаючи клунок з землі, — за велику ціну. Білі платять добре за такий крам. Вони не мають часу полювати, а до холоду дуже чутливі. Незабаром ми з тобою так заживем, Лі Ван, як ти ніколи ще не жила у всіх твоїх попередніх життях!

Вона щось пробурмотіла про добрість свого володаря, про свою вдячність і, накинувши на себе реміння, нахилилася підняти вантаж.

— Вдруге я хотів би народитись білою людиною, — сказав він і рушив униз стежкою, що збігала в тісне межигір'я.

Услід за ним ішли собаки і Лі Ван позад усіх, але думки її полинули далеко на схід, за Крижані гори, у той глухий закуток землі, де промайнуло все її дитинство. Вона згадала, що на неї всі дивилися завжди, як на чудну дитину, що мучиться якимись недугами. І правда, вона снила сни серед білого дня. Її лаяли, били за ті дивні примари, що вона бачила, доки не виросла і вони не зникли. Проте не зовсім. Правда, вони приходять до неї тепер тільки вві сні. Як часто в неї бувають кошмари, повні блідих, невиразних, безглуздих навіть, але бентежних образів! Розмова з Канімом схвилювала її і, спускаючись урвистими схилами вододілу, вона згадувала химерні видження своїх спів.

— Спочиньмо тут, — сказав Канім, коли вони пройшли півдороги до головної річки.

Він поклав свою ношу на прискалок, зняв ремінь з голови і сів на землю. Лі Ван сіла поруч. Коло них простяглись, важко дихаючи, собаки. Під ними дзюрчав холодний як лід гірський струмок, але він був брудний, неначе закаламучений землею.

— Чого він такий? — спитала Лі Ван.

— А це тому, що білі люди копаються там у землі. Ось послухай! — Він підніс руку догори, і вони почули стукіт рискалів та лопат, людські голоси. — Вони, ці білі люди, божеволіють за золотом і працюють без відпочинку, аби тільки знайти його. Що таке золото?.. Воно жовте і виходить із землі… воно в них має велику ціну, і ним вони платять за все.

Але погляд Лі Ван, блукаючи, натрапив на щось таке, що відвернуло її увагу від Каніма. Кільканадцять ярдів нижче стояла рублена хатина з глиняною покрівлею, що нависла над стінами. Вона була наполовину захована за купкою молодих ялин. Молода жінка здригнулась. Її химерні сни спливли і заворушились навколо неї.

— Каніме, — прошепотіла вона, завмираючи з жаху. — Каніме, що це таке?

— Житло білих людей, де вони їдять і сплять.

Вона уважно оглянула хатину, одним поглядом поцінувавши її, і вся затремтіла від незрозумілого почуття, що будив у неї вигляд цієї хатини.

— Мабуть, там дуже тепло в мороз, — сказала вона голосно, почуваючи, що на устах у неї ворушаться інші чудні звуки.

Щось примушувало її вимовити їх, але вона мовчала. Потім Канім сказав:

— Це зветься хатина.

Серце її заколотилося. Ці звуки! Ці самі звуки! Вона з жахом озирнулась. Як вона могла знати це дивне слово перше, ніж почула його? Що це може значити? І тоді вона — водночас злякано і радісно — уперше в житті переконалася, що в снах її багато реального й життєвого.

— Хатина! — повторювала вона сама до себе. — Хатина! Хатина!

Невиразний потік видив затоплював її, голова в неї пішла обертом, а серце тільки що не вискочить. Тіні, бліді обриси чогось, незрозуміло якось чіплялися одне за одне й вихором кружляли довкола. Дарма вона силкувалася зловити і втримати їх у своїй свідомості, інстинктом почуваючи, що в цьому вихорі видив спогадів розгадка всього. Коли б вона могла зловити і втримати їх — то все стало б ясне й зрозуміле.

О Каніме! О Пау-Ва-Кан! О привиди й тіні! Що це?

Вона повернулась до чоловіка і вся тремтіла, не маючи сили здобутись на слово і знемагаючи від напливу примар. Вона мало не зомліла і чула тільки дивно-чарівні ритмічні звуки, що долинали з хатини.

— А, скрипка! — поблажливо пояснив Канім.

Вона не слухала його. Її пойняв екстаз, і їй здавалося, що нарешті все стає зрозумілим. "Зараз! Ось зараз!" — думала вона. Сльози затуманили їй очі і стали бігти по щоках. Таємниця розкривалася, але в голові наморочилось. Коли б тільки не зомліти, коли б тільки... Усе навколо зігнулося, стиснулось, гори захитались на тлі неба. Вона схопилася з голосним криком: "Тату! Тату!"

Сонце загойдалося, її охопив морок, і вона враз повалилась лицем на каміння.

Канім, переконавшись, що вона не зламала собі шию від ваги свого клунка, щось полегшено пробубонів і приснув на неї водою з струмка. Лі Ван помалу прийшла до пам'яті і, задихаючись від плачу, сіла.

— Недобре, коли сонце пече просто в голову, — зауважив він.

— Авжеж недобре, — відповіла вона, — та й клунок дуже важкий.

— Ми рано спинимось на ніч, ти поспиш довше і наберешся сили, — сказав він лагідно. — Коли ми підемо зараз, швидше добудемось до ночівлі.

Лі Ван нічого не відповіла, слухняно встала і, хитаючись, пішла підіймати собак. Вона несвідомо йшла в ногу з чоловіком і, проминаючи хатину, боялася навіть дихнути. Звуки звідти вже не чулися, хоч двері були відчинені і з залізного димаря курився дим.

Там, де струмок повертав, вони спіткали чоловіка з білою шкірою й блакитними очима. І враз на мить Лі Ван побачила іншого чоловіка на снігу, але бачила це невиразно, бо була знесилена й стомлена від усього, що пережила. Вона зацікавлено подивилась на незнайомого чоловіка і разом з Канімом спинилася глянути на його роботу. Він промивав пісок у великій мисці, рівномірним рухом нахиляючи й повертаючи її. Коли вони дивились, він несподіваним рухом вихлюпнув воду, і на дні миски заблищала широка смужка золота.

— Дуже багатий цей струмок, — зауважив Канім, коли вони пішли далі. — Колись і я знайду собі такий струмок і стану великою людиною.

Людей і хатин вони зустрічали щораз більше, і незабаром вийшли туди, де струмок робить широку луку. Перед очима постала картина

страшного спустошення. Земля була покопана і покопирсана, немов після боротьби титанів. Де не було навалених куп піску, там видніли гори землі й канави або глибокі ями, і грубий верхняк був знятий аж до самої породи. Струмок не біг звичайним своїм руслом; він був загачений, потім відведений вбік, далі здіймався у повітря по запоморочливо високих лотоках або стікав у ринви і звідти розливався по низьких місцях. З нього видобули геть усе, що тільки можна було. Горби стояли голі, дерева було вирубано, а схили покрито довгими дерев'яними жолобами та порито пробними шурфами. І скрізь, неначе якась велетенська порода мурашок, снувала ціла армія людей — забрьоханих, запорошених, розпатланих. Вони плазували по своїх ямах, як ті блощиці, видиралися на лотоки, укривались потом над купами нарінку, не відходячи від них і на хвилину. Скрізь, куди не скинеш оком, до самого верху горбів, люди копали, рили і шматували лице землі.

Побачивши весь цей страшний розколот, Лі Ван аж злякалась.

— Вони чисто як глузду відбилися, ці люди, — сказала вона Канімові.

— Не диво! Золото, що вони копають, велика сила, — відповів він, — найбільша в світі.

Цілі години продиралися вони крізь цей хаос, породжений пожадливістю, Канім — увесь напружена увага, Лі Ван — квола й байдужа. Вона знала, що була на порозі розкриття тайни, і почувалася й тепер близькою до цього, але недавнє нервове напруження втомило її, і вона покірно чекала, коли станеться те, що мало статися. Що не крок усе нові й нові враження навалювалися на неї, і кожне з них збуджувало їй змучену уяву. У глибині її істоти бриніли відгуки на те, що діялося зовні, і оживали давно забуті, незнані навіть у снах, зв'язки. Вона це усвідомлювала, але якось байдужно, і хоч душа її збентежилась, та не було сили напружити розум, щоб усе зрозуміти до кінця. Вона втомлено пленталась услід за своїм володарем і була впевнена, що десь щось таки має статися.

Струмок, нарешті, визволився з божевільного рабства в людини і повертав у своє прадавнє русло, каламутний та брудний після роботи. Він ліниво звивався поміж луками й лісами і плив туди, де долина ширшала перед його гирлом. Тут золота не було, і люди тут не затримувались — принада була там, вище. Лі Ван спинилась, щоб підігнати дрючком Оло, коли раптом почула ніжний, срібний жіночий сміх.

Перед хатиною сиділа білолиця жінка, рум'яна, мов дитина, і весело реготала у відповідь на слова другої жінки, яка стояла на порозі. Та, що сиділа, струшувала велику кучму темного волосся, висушуючи його під теплим, привітним сонячним промінням.

З хвилину Лі Ван стояла, ніби прикипівши до місця. Тоді немов спалахнуло якесь сліпуче світло і щось розірвалося. Жінка, що сиділа перед хатиною, зникла, зникла й хатина, і високі сосни, і нерівна, ламана лінія неба, і Лі Ван побачила іншу жінку, у світлі іншого сонця. Вона теж розчісувала свої густі чорні коси й співала. Лі Ван чула слова пісні, розуміла їх і знову була дитиною. Вона була вражена цим видивом. У ньому були всі її бентежні сни, усі непевні образи й тіні, і все стало ясне, просте й зрозуміле. Картини забутого минулого тлумилися навколо неї, перед нею перебігали дивні краєвиди, дерева, квіти, люди; вона бачила й знала їх усіх.

— Коли ти була маленькою пташкою… — прошепотів Канім, впиваючись у неї гарячим поглядом.

— Коли я була маленькою пташкою… — відказала вопа так невиразно й тихо, що він ледь учув.

Вона нахилила голову, стягнуту ременем, і знову пішла за чоловіком. Але вона знала, що сказала неправду.

І таке було все це дивне, що все справжнє стало тепер несправжнім. Миля шляху, далі зупинка на березі струмка здавались їй ніби епізодом з

якогось кошмару. Вона варила м'ясо, годувала собак, розв'язувала клунки, але все наче вві сні, і опам'яталась тільки тоді, коли Канім почав складати план дальшої подорожі.

— Клондайк впадає в Юкон, — сказав він. — Це величезна річка, більша за Макензі, яку ти знаєш. Ми підемо за водою до Форту Юкону. Взимку з собаками туди буде двадцять снів дороги. Звідти, так само за водою, повернемо на захід, буде сто або й двісті снів, не знаю добре скільки, знаю лише, що це дуже далеко. Тоді вийдемо до моря. Ти зовсім не знаєш, що це таке, але я тобі поясню. Як острів лежить на озері, так уся земля лежить серед моря. Усі річки течуть у нього, і воно не має кінця-краю. Я бачив море в Гудзоновій затоці, а тепер подивлюсь на нього з Аляски. Ми з тобою, Лі Ван, попливемо через нього великим човном, а може, підемо понад берегом на південь, і так мине багато сотень снів. А далі ще невідомо, куди ми подамося, — я знаю лишень одне, що я Канім-Човен, далекий мандрівник по землі.

Вона сиділа і слухала, а серце стискав страх від думки про ті безмежні дикі пустелі, що їй доведеться переходити.

— Важкий буде шлях, — тільки того вона й сказала, покірно опустивши голову на коліна.

Раптом блискуча думка стрілила їй, і вона вся запалилась. Вона зійшла до струмка і змила з обличчя засохлу глину, а коли вода заспокоїлась, довго й уважно вдивлялась у своб лице, відбите водою. Сонце й негода позначились на нім, шкіра зашкарубла, засмагла і не була вже ніжна, як у дитини. Але думка все ж таки чудова! І, вся радісно схвильована, Лі Ван залізла під хутряну ковдру й лягла поруч з чоловіком.

Вона не спала і дивилась на синяву неба, чекаючи, коли Канім засне першим міцним сном. Коли він нарешті заснув, вона тихенько й обережно вилізла з-під ковдри, підтикала її під чоловіка і встала. Тільки вона

ступила крок, Ваш сердито загарчав. Вона пошепки вгамувала його й озирнулась на Каніма. Він голосно хропів. Лі Ван повернулась і, безгучно ступаючи, швидко пішла назад стежкою, якою вони прийшли.

Місіс Евелін Ван-Вік лагодилася спати. Їй надокучили обов'язки, які накладало на неї суспільство, набридло багатство, її щасливий стан удови, і вона поїхала на Північ та стала господарювати в затишній хатині край копалень. Тут, за допомогою і в товаристві своєї приятельки Міртл Гідінгс, вона гралась у життя, близьке до природи, і ревно намагалася витворити з себе первісну жінку.

Їй хотілося втекти від культури й вишуканості багатьох поколінь і поновити загублений її предками зв'язок із землею. Вона силкувалася думати так, як, за її щирим переконанням, мали думати люди кам'яної доби; і оце зараз, зачісуючи на ніч волосся, вона тішила собі уяву картинами палеолітичного залицяння. Тут були й печери, і розтрощені кістки мозку, і дикі хижаки, і оброслі густою шерстю мамути, і бійки грубими кремневнми ножами. Це було чарівно! І в ту мить, коли Евелін Ван-Вік уже бігла крізь темні лісові хащі, утікаючи від занадто палкого низьколобого залицяльника, завинутого в шкури, двері раптом без попередження відчинились, і ввійшла закутана в шкури жінка, дика й первісна.

— О боже!

Одним стрибком, якому позаздрила б і печерна жінка, міс Гідінгс опинилась у безпечному місці — за столом. Але місіс Ван-Вік не відступила. Бачивши, що несподівана гостя дуже схвильована, вона хутко зирнула позад себе, аби переконатись, чи вільна дорога до ліжка, де під подушкою лежав великий кольт.

— Привіт тобі, о жінко з надзвичайним волоссям, — сказала Лі Ван.

Але вона сказала це своєю мовою, якою розмовляють тільки в маленькому закутку землі, і жінки не зрозуміли її.

— Покликати на допомогу? — спитала тремтячим голосом міс Гідінгс.

— Бідолашне створіння ніякої шкоди не заподіє, я гадаю, — відповіла місіс Ван-Вік. — Подивись-но тільки на її вбрання, обдерте, обдрипане! Це — щось унікальне. Я куплю його для своєї колекції. Подай мені, будь ласка, мою торбинку, Міртл, і приготуй вагу.

Лі Ван стежила за рухом її губ, але слів не збагнула і тепер уперше з подивом подумала про те, що їм не спосіб порозумітися. У нестямі від своєї німоти, вона широко змахнула руками і крикнула:

— О жінко, ти ж моя сестра!

Сльози текли їй по щоках, вона вся поривалась до цих жінок, голос її зривався від туги, яку вона не могла передати словами. Але міс Гідінгс тремтіла, і навіть місіс Ван-Вік була збентежена.

— Я хочу жити так, як ви живете, ваші звичаї хай будуть моїми звичаями, хай буде у нас один звичай. Мій чоловік Канім-Човен. Він великий і чудний, і я боюся його. Його шлях проліг через цілий світ, і нема йому краю, а я так стомилась. Моя мати була схожа на тебе. У неї були такі самі коси і такі самі очі. І тоді мені було добре жити, і сонце гріло мене.

Вона покірно стала на коліна і припала головою до ніг місіс Ван-Вік. Але місіс Ван-Вік, перелякана її запальністю, відскочила назад.

Лі Ван підвелась, задихана, марно силкуючись спромогтися на слово. Її німі уста, не могли зрозуміло сказати, як гостро вона усвідомила те, що вона одного роду з цими жінками.

— Продавати? Ти продавати? — спитала місіс Ван-Вік тією каліченою мовою, до якої в таких випадках вдаються панівні народи.

Вона доторкнулась до подертих шкур, які були на Лі Ван, щоб пояснити їй свій намір і, насипавши на вагу на кількасот доларів золота, мішала й спокусливо цідила крізь пальці блискучий пісок. Але Лі Ван бачила тільки пальці, молочно-білі, гнучкі, тонкі, з гарними, рожевими, як самоцвіти, нігтями. Вона поклала поруч свою мозолясту й загрубілу від роботи руку і заплакала.

Але місіс Ван-Вік нічого не розуміла.

— Це золото! — хотіла вона потішити її. — Добре золото! Ти продавати? Ти міняти? — Вона знову поклала руку на шкури, що були на Лі Ван. — Скільки? Продавати? Скільки? — наполягала вона і гладила рукою проти шерсті, аби переконатись, що шви позшивані нитками з сухих жил.

Та Лі Ван була як глуха, слова місіс Ван-Вік були для неї тільки звуки й не мали ніякого змісту. Її пойняв розпач. Як вона пояснить цим жінкам, що вона одного з ними роду? Вона знала, що це так, що вони сестри по крові серед усіх чоловіків і серед усіх жінок, що належать чоловікам. Очі її гарячково блукали по кімнаті, спиняючись на порозвішуваних м'яких завісках, на жіночих сукнях, на овальному дзеркалі і на гарненькому туалетному приладді, що лежало перед ним. Усі ці речі не давали їй спокою, бо вона раніше бачила такі самі, і коли дивилась на них тепер, то губи складались для слів, що поривалися з грудей. І раптом в її голові промайнула думка, і вона підбадьорилась. Треба бути спокійною. Вона мусить тримати себе в руках, тепер не можна дозволити ніяких непорозумінь, а то… І, вся здригаючись від ледь стримуваних ридань, вона оволоділа собою.

Лі Ван поклала руку на стіл.

— Стіл, — виразно і ясно сказала вона, — Стіл, — повторила ще раз.

Вона глянула на місіс Ван-Вік, і та кивнула головою. Лі-Ван тріумфувала, але силою волі стримувала себе.

— Грубка, — сказала вона далі. — Грубка.

На кожне ствердження місіс Ван-Вік збуджувалась Лі Ван усе більше. Деякі забуті слова поволі відновлювались у пам'яті, а деякі дуже швидко, і залежно від цього вона або затримувалась і запиналась, або з якоюсь гарячковою хапливістю ходила по кімнаті, називаючи одну по одній різні речі. Нарешті вона спинилася, випроставшись, закинула голову назад і з тріумфом чекала.

— Кішка! — засміялась місіс Ван-Вік і повільно й виразно, як у дитячому садку, розтягла по складах: — Я бачу — кіш-ка зло-ви-ла миш-ку.

Лі Ван поважно кивнула головою. Тепер вони починають її розуміти, ці жінки. Від цієї думки темний рум'янець заграв на її бронзових щоках. Вона усміхнулась і енергійно закивала головою.

Місіс Ван-Вік обернулась до своєї приятельки:

— У якійсь місіонерській школі дістала поверхову освіту і прийшла похвалитись.

— Напевне, — усміхнулась міс Гідінгс. — От дурне дівча, через її хвальковитість ми не можемо вчасно лягти спати.

— Так, а проте мені потрібна її куртка. Якщо вона стара, то чудової роботи — це розкішний зразок. — Вона повернулась до своєї гості: — Ти мінятися, га? Ти? Поміняєшся? Скільки? Слухай, скільки?

— Може, вона б хотіла помінятись на сукно або на що інше, — висловила гадку міс Гідінгс.

Місіс Ван-Вік підійшла ближче до Лі Ван і на мигах силкувалась пояснити, що хоче поміняти своє вбрання на її куртку. Щоб прискорити діло, вона взяла Лі Ван за руку і, притиснувши її до мережив і стрічок на своїх пишних грудях, стала водити пальцями Лі Ван по матерії, щоб та відчула, яка вона ніжна. Коштовний метелик, що правив за застіжку, враз розстебнувся і розкрив білі, пружисті перса, що ніколи не знали дотику дитячих уст.

Місіс Ван-Вік спокійно застебнулась, але Лі Ван голосно скрикнула і, хапливо розірвавши свою шкіряну куртку, розкрила й свої груди, такі ж самі білі й пружисті, як і в місіс Евелін Ван-Вік. Лі Ван бурмотіла неврозумливо і швидко показувала щось на мигах, силкуючись переконати цих жінок, що вона одного з ними роду.

— Мішана кров, — пояснила місіс Ван-Вік. — Я це одразу подумала, коли побачила її волосся.

Міс Гідінгс зробила бридливий рух.

— Пишається білою шкірою свого батька! Яке свинство!.. Дай їй що-небудь, Евелін, і випровадь з хати.

Друга жінка зітхнула.

— Нещасне створіння! Мені хотілося б чим-небудь допомогти їй.

Надворі під чиєюсь важкою ходою зарипів нарінок, двері широко розчинились, і ввійшов Канім. Міс Гідінгс вирішила, що це прийшла її смерть, і заверещала, але місіс Ван-Вік зустріла прибульця спокійно.

— Чого вам треба? — спитала вона.

— Як ся маєте? — ввічливо привітався він і, показуючи на Лі Ван, додав: — Це моя жінка.

Він простяг руку до Лі Ван, але та відвела її.

— Скажи, Каніме, скажи їм, що я…

— Дочка Пау-Ва-Кан. Хіба це щось важить для них? Я краще скажу їм, що ти погана дружина, що ти здатна покинути ложе свого чоловіка, коли важкий сон склепить йому очі.

Він знову простяг руку, але вона кинулась до місіс Ван-Вік і з благанням намагалась припасти їй до колін. Місіс Ван-Вік відступила і поглядом дозволила Канімові взяти Лі Ван. Він схопив жінку за плечі і поставив її на ноги. Вона в божевільному розпачі видиралась від нього. Він засапався, але не випускав її і проволік так до половини кімнати.

— Пусти мене, Каніме, — ридала вона.

Він скрутив їй руку, і вона перестала чинити опір.

— Спогади маленької пташки занадто сильні і завдають багато клопоту… — почав Канім.

— Я знаю! Я знаю! — не дала вона йому докінчити. — Я бачу чоловіка в снігу так виразно, як ніколи раніше! Він повзе руками й ногами, а я — маленька дівчинка і сиджу у нього на спині. Це було ще до Пау-Ва-Кан і до того часу, коли я стала жити в маленькому закутку землі.

— Ти знаєш, — сказав він, штовхаючи її до дверей, — проте ти підеш зі мною берегом Юкону і все забудеш.

— Я ніколи не забуду! Доки моя шкіра біла — я пам'ятатиму! — Вона одчайдушно схопилась за одвірок і востаннє з благанням обернулась до місіс Евелін Ван-Вік.

— Тоді я примушу тебе забути, я, Канім-Човен!

І, це мовивши, він відірвав пальці Лі Ван від дверей і потяг її за собою на стежку.